

# Grajeni skupni prostor

Maja Trampuž

**V Sloveniji prevladuje trend grajenja enodružinskih hiš, močnih, zgovornih barv fasad, z večkotnimi dnevnimi sobami, frčadami, za katere so investitorji našli ideje v različnih revijah, katalogih in »primerih dobrih praks« v okolišju. Eden možnih razlogov za takšno stanje je med drugim tudi dejstvo, da še sami (bodoči) arhitekti ne vemo, kaj »dobra arhitektura« pravzaprav je. »Arhitektura v času globalnega kapitalizma«**

## »Arhitektura v času globalnega kapitalizma«

Arhitekturni kritiki delijo arhitekturo glede na nalogo, ki jo opravlja. Možni sta dve poziciji: arhitektura v službi zunanje-ga cilja (družbe, trga, politike ...) ali arhitektura s svojo lastno nalogo. Drug kriterij, po katerem teoretiki delijo arhitekturo, je razumevanje njene vloge v svetu. Ponovno sta prisotni dve poziciji: arhitektura sprejema trenutno stanje kot najboljše možno ali pa se zavzema za kritični pristop do družbe in kulture. Na podlagi teh dveh kriterijev lahko razdelimo arhitekturo v štiri kategorije.

*Tržna arhitektura* je pozicija, kjer je arhitektura v službi trga in sprejema trenutno situacijo v družbi in kulturi. Nastopa kot še ena izmed industrij, podobno kot avtomobilska industrija. Arhitekti »dizajnirajo« produkte (stavba je zreducirana na produkt), ki lahko konkurirajo na trgu, kar pomeni, da jih imajo ljudje radi, saj je arhitektura namenjena ljudem. V kolikor se izdelek (arhitektura) ne prodaja, ga zavržejo. Trg je pogojen s tem, kar se objavlja v časopisih, kar vidimo na plakatih, sejmiš, brošurah, salonih. Arhitektura mora v tem primeru služiti trgu in sprejeti ter se prilagoditi svetu, kakršen je.

Naslednja pozicija zagovarja *arhitekturo invencije*. Arhitektura ima neko svojo arhitekturno nalogo, ki jo izvaja v trenutni situaciji v svetu, ki jo sprejema in do katere se kritično ne opredeljuje. Kriterij za kvalitetno arhitekturo je zreduciran na produkcijo različnosti. Arhitekt ni samo sposoben, ampak je primoran izvesti »skok v neznano«, prisiljen je kreirati novo, ki je že samo po sebi drugačno. Zagovorniki tega principa menijo, da trenutna situacija v družbi koristi arhitekturi, saj spodbuja kreativnost, iznajdbe ... Problem tega pristopa pa je razumevanje novega. Tu je novo že samo po sebi najbolj zanimivo od vsega. Pod krinko prizadevanja za radikalne spremembe, za

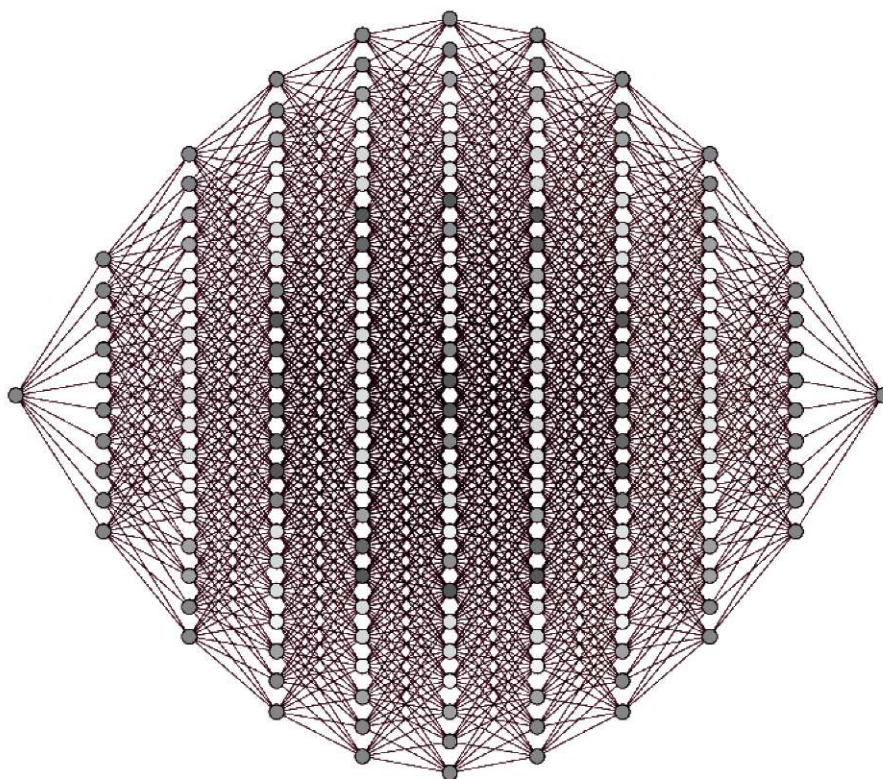
resnično invencijo novega, je skrito prizadevanje za (re)produkcijo vedno več novih, fascinantnih, privlačnih ipd. objektov, ki se tudi bolje prodajajo.

Tretja pozicija je *arhitektura upora* z nalogo neločljivo povezano s kritičnim pristopom do obstoječe družbe in kulture. Arhitektura lahko s svojimi orodji in po arhitekturni poti spremeni svet na bolje. V kolikor doprinese k izboljšanju družbe ne realnosti, je arhitektura že smiselna in upravičena. Ampak kakšna arhitektura lahko doprinese k sodobni, pridobitveno usmerjeni družbi? Trenutni trendi ekoloških in pasivnih hiš počasi postajajo sami sebi namen, saj za njimi stoji npr. celotna industrija izolacijskih sistemov. Potrebno si je postaviti vprašanje, ali pasivna hiša v svoji življenjski dobi povrne investicijo, torej če je taka arhitektura smiselna. V današnjem svetu je izvajanje arhitekture upora skoraj nemogoče, arhitektura je postala le sredstvo za pridobivanje dobička manjšine. V okviru te pozicije je bila praksa dobre arhitekture mogoča v preteklosti, danes pa le na oddaljenih, marginalnih območjih, ki niso še zaznamovana z vplivom trga. Arhitektura tukaj in zdaj pa je v slepi ulici oziroma ni mogoča.

*Resocializacijska arhitektura* je četrta pozicija, ki se postavlja v službo vsakdanje politike oziroma reševanja socialnih problemov, odpove pa se pravici zavzeti kritično stališče do kulture in družbe danes. Ne ukvarja se z arhitekturo kot umetnostjo, s formo, z ideali, s kritiko arhitekture, kajti to ji odvrta pogled od realnih problemov. Arhitekt v tej poziciji ni kreativni ustvarjalec, ampak bolj projektant konstruktivnih rešitev. Ker kritika obstoječe realnosti ni v pristojnosti takšne arhitekture, obstaja nevarnost, da se postavlja v službo slabe politike in se zadovolji z minimalnimi spremembami, recimo z izgradnjo enega muzeja.

## Občutenje arhitekture

Sama se ne strinjam z nobeno od zgoraj navedenih pozicij, ampak zagovarjam tezo, da je arhitekturo treba misliti na način »nekaj več«. Arhitektura naj vedno znova posega v obstoječe, ga prekinja, se o njem sprašuje ... Menim, da je vzbujanje čustev kvaliteta, ki jo vsebuje dobra arhitektura. Ambient, kjer je veliko skladnih razmerij oziroma odnosov, spodbuja čustva in je dober za bivanje, ker uporabniku nudi fizično in psihično za-



dovoljitev potreb. Bivanjski prostor človeka ni statičen, stalno se poustvarja in preoblikuje in s tem nudi različna doživetja (npr. svetloba—tema).

Čutni dražljaji, ki poskrbijo, da se opredelujemo do okolja, niso del arhitekture, lahko pa jih ta obrodi. Nek prostor je lahko zaradi premišljenega oblikovanja (ali čistega naključja) nabit s čustvi in nas zato preseneča, osupne, vzbuja vtis mogočnosti, minljivosti. Do umetnosti ne moremo biti neopredeljeni, arhitektura pa je umetnost takrat, ko nas grajeni prostor že samo s svojim obstojem sili v kritični premislek našega notranjega čustvenega sveta in posledično v ponovno opredeljevanje do sveta zunaj nas, saj nas kot uporabnike spodbuja, da si drzujemo misliti.

Muzej holokavsta v Berlinu je primer arhitekture kot umetnosti. Silovita, mogočna, presunljiva atmosfera, ki jo je s svojimi posegi v prostor ustvaril arhitekt, že sama po sebi vzbuja občutke minljivosti, nevrednosti, praznine. Sprehod po neskončnih hodnikih, zavutih v temo, ki jo prebada žarek svetlobe, v obiskovalcu vzbudi potrebo po premišljevanju o eksistencialnih temah, življenju kot takem in vlogi posameznika v svetu. To je primer dobre arhitekture, saj je arhitektu uspelo, da oblikovan prostor človeka-uporabnika arhitekture sili k po-

novnemu premisleku o lastnih vrednotah in smislu bivanja. Vendar tudi kreacija dobrih arhitekturnih domislekov je lahko zaman, saj arhitektura ni nek odprt eksperiment, prost vseh kriterijev in vrednot, pač pa ima širšo družbeno vlogo. Arhitekt lahko dá idejo, družba pa mora biti sposobna dobro idejo prepoznati in udejanjiti. Zato je navsezadnje dobra arhitektura splet okoliščin. Pri projektu, pri katerem nastopa veliko akterjev (investitorji, arhitekti, strokovna javnost, širša javnost, občinski-državni oddelek za okolje in prostor, politiki ...) je pomembno, da se vsi zavzemajo za isti cilj, ki je vzpostavitev nekih novih kvalitativnih vrednot v prostoru. Le tako je poseg v prostor sploh smiseln.

### Moj, tvoj, najin prostor

Letošnji Beneški bienale že s svojim naslovom Common Ground (Skupna tla) nakazuje pomembnost dialoga. »Namen razstave je, da ponovno potrdi obstoj arhitekturne kulture, ki so jo soustvarili ne le posamezniki ampak tudi bogata dediščina različnih idej, združenih v skupni zgodbi,« je dejal njegov letošnji kurator David Chipperfield. Zanimalo ga je, kaj je skupno arhitektom, od pogojev za izvajanje prakse do vplivov različnih miselnih tokov, skupinskih sodelovanj, pridobivanja različnih

izkušenj, opredeljevanja do zgodovine in sorodnost pogledov na različne tematike, ki uokvirjajo in kontekstualizirajo njihovo delo. Prepoznavanje potrebe po intervenciji v prostoru pa vsekakor ni zgolj v domeni arhitektov pač pa tudi krajinskih arhitektov, antropologov, geografov, sociologov, fotografov, kuratorjev, založnikov, medijev, študentov, učencev ... Sodelovanje in izmenjevanje znanj različnih strokovnjakov pri vprašanju prostora je nujno, saj to edini način, da problem obdelamo iz različnih vidikov in s pomočjo različnih metod ter povečamo možnosti za doseg optimalne rešitve. Ne gre pa zanemariti prispevka arhitekturne dejavnosti, ki med drugim tudi kot del politične, socialne in javne sfere, vitalno pripomore k oblikovanju skupnih površin. Na žalost pa je vpliv oziroma pomen arhitekta v Sloveniji trenutno zreduciran na minimum, arhitekturni načrti, podpisani od arhitekta, so namreč nepomemben, birokratsko nujen del, mogoče celo nepotreben strošek pri že tako dragi gradnji hiše. V aprilski izdaji revije *Hiše* se arhitekt Marko Mušič sprašuje, zakaj so nekateri najlepši predeli Slovenije pozidani z brezupnimi, finančno zahtevnimi in nezno postavljenimi novimi stavbami, mladi, odlično izobraženi arhitekti pa nimajo kje izražati svoje kreativnosti, čeprav bi lahko naredili vsaj dvajset odstotkov teh objektov. Očitno imajo ljudje občutek, da bo rezultat približno enak, tudi če se lotijo projektiranja hiše sami, saj arhitektura v očeh javnosti ni veliko vredna. Po mojem mnenju je konstruktivni dialog med javnostjo in arhitekti tisti, ki lahko največ doprinese k izboljšanju grajenega okolja, v katerem živimo Slovenci danes. Skupna tla naj bi med drugim definirala odtenke sivin med javnim in zasebnim prostorom. Velikokrat si javne površine pred bloki prilastijo prebivalci v pritličju in jih po potrebi spremenijo v vrtičke, terase in piknik prostore. Potrebno se je vprašati zakaj. Očitno obstaja potreba po personalizaciji okolja.

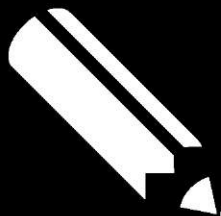
*Common ground* oziroma »Skupna tla« je bolj privlačen izraz kot javne površine, ki prostor, namenjen interakcijam med ljudmi, opiše zelo neosebno. Velikokrat so zunanje površine projektirane na silo v zadostitev pravnim zahtevam. Vsekakor pa to še ne pomeni, da je prostor z različnimi vrtički pridobil na kvaliteti,

predvsem ker so takšne zasaditve praviloma visoko ograjene in vsaj iz treh strani zaščitene pred pogledi. Mogoče so takšna »poljudna« oblikovanja javnih površin klic na pomoč oziroma obuditev zanimanja stroke za ta prezrt ambient, ki ima za uporabnika arhitekture očitno veliko vrednost in kvaliteto.

Sporočilnost besedne zveze *common ground* vidim tudi v tem, da s padanjem mej (jezikovnih, imaginarnih, zgodovinskih ...) pridobimo vsi, saj se »naš« prostor poveča. Svojevrsten fenomen je potreba Slovencev po ograjevanju svojega bivanjskega prostora. Ne govorim zgolj o zasaditvah (pet metrov visoke ciprese, obvezna živa meja), betonski zidovi, umetno kovane ograje ...), niti ne o tem, koliko proizvajalcev ograj nastopa na sejmu Dom s svojimi slogani: »Urejanje okolice objekta in dvorišča se zaključi z ustrezno ograjo, ki ima varovalen in še posebej dekorativen učinek. Prava izbira ograje doda zadnjo noto ...«. Prav tako ne o vikendaših v Trenti, ki so tradicionalne ograje za živino povišali v neslutene višine, zgolj v bran pred nepovabljenimi očmi naključnih sprehajalcev. Ne, najbolj me je presenetilo, ko sem med brskanjem po počitniških forumih opazila, da imamo Slovenci kot obvezno kamp opremo predvideno tudi bambusovo ograjico!

### Pomen odgovornih uporabnikov in oblikovalcev prostora

Pretočnost idej bi spodbudili, če bi vsak od nas dojel, da imamo prostor zgolj v souporabi in torej ni naša last. Prostor je skupna dobrina in pravica vseh, zato bi morali vsakršne intervencije v prostor planirati tudi z mislijo na ostale uporabnike prostora, na posledice, ki jih bo poseg imel na usklajenost med urbanim-grajenim in naravnim okoljem. S prostorom je potrebno ravnati odgovorno, vestno planirati posege vanj in skrbeti za ohranjanje kvalitet, zato se je potrebno v tej smeri izobraževati. Samo etično projektiranje sprememb v prostoru lahko privede do zvišanja kvalitete življenja. Ali kot je rekel psiholog in strokovnjak za izobraževanje Howard Gardner: »Želim, da bi moji otroci razumeli svet, pa ne le zato, ker je svet zanimiv in ker je človeški um vedoželjen. Želim, da svet razumejo zato, da bodo imeli izhodišče, da ga tudi izboljšajo.« ●



## SODELUJTE PRI NASLEDNJI ŠTEVILKI REVIE RAZPOTJA.

Svoje prispevke pošljite na elektronski naslov [urednistvo@razpotja.si](mailto:urednistvo@razpotja.si).

ROK  
ZA ODDAJO:  
15. 9. 2012